

Előszó

1667. július 31-én végetért egy fejezet a XVII. századi angol–holland rivalizálás történetében. A bredai békeszerződés a második angol–holland háborút (1665–1667) zárta le. A konferencián a Holland Köztársaság, Anglia, a Francia Királyság, Dánia és a Svéd Királyság képviseltette magát.

A század folyamán a két tengeri nemzet összesen három háborút vívott egymással a kereskedelmi jogok és a tengerek feletti uralom megszerzéséért (1652–1654, 1665–1667, 1672–1674). Anglia és Hollandia kimerült az egymást kölcsönösen meggyengítő háborúban. Csupán az elsőt nyerték meg az angolok elsöprő fölényel.¹ A másodikat lezáró bredai békében az angoloknak már engedményeket kellett tenniük a hollandok javára. A harmadik háború angol szempontból teljes és szegyenletes kudarc volt. A háborúk kirobbanásának okaként több tényezőt lehet megemlíteni. Egyik ilyen kiváltó ok volt az angol Parlament által 1651-ben kiadott *Navigation Act*.² A törvény kimondta, hogy az árukat csak angol hajókon lehet szállítani az angol kikötőkbe, vagy annak az országnak a hajóján, ahonnan a rakomány származik. A bredai kereskedelmi szerződés értelmében a német területekről Angliába érkező termékeket már a holland hajók is szállíthatták.

A második angol-holland háború a gyarmatokra és Európára is kiterjedt. A háború kirobbanását a gyarmatokon kitört harcok okozták.³ Jakab yorki herceg⁴ ugyanis a Királyi Afrikai Társaság (Royal African Company) szolgálatában álló Robert Holmest azzal bízta meg, hogy foglalja el a holland gyarmatokat és kereskedelmi állomásokat Nyugat-Afrikában. (Id. 2. térkép) 1663/1664-ban az angolok feldúlták a holland telepeket. Az angol flotta elfoglalta Goree-szigetet⁵ és Cape Coast Castle-t (Cabo Corso). Az angolok a Gambia fo-

¹ A győztes háború többek között az angol tengeri hadviselés taktikájában bekövetkezett változásnak, fejlődésnek volt köszönhető. CORBETT, JULIAN S.: *Fighting Instructions, 1530–1816*. In: Publications of the Navy Records Society Vol. XXIX. (Kiadó helye ismeretlen 1905). 67–135 (COMMONWEALTH ORDERS, 1653, 82–88).

² http://www.constitution.org/eng/conpur_ap.htm.

³ *The New Cambridge Modern History. Volume. V. The Ascendancy of France 1648–1688*. szerk. CARSTEN, FRANCIS LUDWIG Cambridge University Press. Cambridge 1961. 288.

⁴ 1685-től II. Jakab néven angol uralkodó (1685–1689).

⁵ *Calendar of State Papers, Colonial series. America and West Indies. 1661–1668*. ed. SAINSBURY, W. NOEL. Public Record Office. London 1880. 183, No. 646. (Col. Papers, Vol. XVIII., No. 14.).

lyó torkolatában a korábbi holland telep helyén, 1664-ben megalapították Fort James-t. A kolónia lett az új központja az angol kereskedelemnek Nyugat-Afrikában. A háború során az egyes telepek számtalanszor gazdát cseréltek, míg végül a béke értelmében az angolok megtarthaták foglalásukat, Cape Coast Castle-t.⁶

Az afrikai eseményekkel egyidőben az angolok megszállták az észak-amerikai holland területeket is. (ld. 3. térkép) Ekkor került többek között angol kézre Új-Amsterdam, melyet később Holmes keresztelt át a yorki herceg tiszteletére New-Yorkra.⁷ A korszak híres naplójírója, Samuel Pepys az eseményeket összegezve feljegyzí naplójában: „A háború elkezdődött”.⁸ 1665 januárjában a *States General* engedélyezte, hogy a holland hajók tüzet nyissanak az angolokra, ha azok támadó szándékkal látszanak közeledni. Ezt a rendeletet használták *casus belliként* az angolok, akik 1665. január 14-én hivatalosan is hadat üzentek Hollandiának. Ebben a konfliktusban Hollandia mellett szövetségben „harcolt” a francia monarchia, mely 1666. január 16-án kapcsolódott be a konfliktusba.⁹ A Dán Királyság az Egyesült Tartományokhoz csatlakozott a háborúban, ugyanis az angolok 1665-ben megtámadták Bergen kikötőjét Norvégiában. A védők közül 6 kapitány meghalt, 400 embert megöltek vagy elfogtak. A Királyság részvétele azonban csak névleges volt a háborúban.¹⁰ Az angol diplomáciának sikerült elérni, hogy Hollandiát keleti szomszédja a münsteri püspök, Bernhard von Gallen a szárazföldön megtámadja.¹¹

A háború, akárcsak a korábbi, a kereskedelmi hajók támadásával kezdődött. Az első nagy csatára 1665. június 13-án került sor Lowestoftnál. A holland

⁶ CLARK, GEORGES: *The Later Stuarts: 1660–1714*. 2. ed. Clarendon Press. Oxford 1995. 332.

⁷ SCHOOLCRAFT, HENRY L.: *The Capture of New Amsterdam*. In. *English Historical Review*. Vol. XXII. 1907. 674–693.

⁸ „...and this day for certain newes is come that Teddiman” hath brought in eighteen or twenty Dutchmen, merchants, their Bourdeaux fleete, and two men of warr to Portsmouth. And I had letters this afternoon, that three are brought into the Downes and Dover; so that the warr is begun: God give a good end to it!” WHEATLEY, HENRY B., ed., *The Diary of Samuel Pepys*, Vol. IV. George Bell & Sons. New-York, London 1894. 292 (November 21, 1664).

⁹ CLOWES, WILLIAM LAIRD: *The Royal Navy: A History from the Earliest Times to the Present*. Volume. II. S. Low, Marston. London 1897. 256.

¹⁰ CLARK: *The Later Stuarts*, 2. ed., 65.

¹¹ Lásd BRINKMANN, C.: *The Relations between England and Germany, 1660–1688*. In. *English Historical Review*. Vol. XXIV. 1909. 448–469.

flotta történetének legnagyobb vereségét szenvedte el a Jakab yorki herceg és Sir William Penn által vezetett angol flottától.¹² (ld. 1. térkép)

A konfliktus a Nyugat Indiákon is megkezdődött. (ld 4. térkép) A háború kezdetén a hollandok, De Ruyter vezetésével megtámadták Barbadoszt (1665). A francia monarchia hollandokhoz csatlakozását követően az angol flotta támadást indított a mindkét nemzet alattvalói által lakott St. Kitts (francia néven St. Christopher) szigete ellen.¹³ Az angolok kudarcot vallottak, több mint 8000 angol telepesnek el kellett hagynia a szigetet és a francia flotta ellentámadásba ment át.¹⁴ Az angoloknak csak 1667-re sikerült pozíciójukat megerősíteni a Nyugat Indiákon.¹⁵ A béketárgyalások menetét tekintve a legjelentősebb esemény az volt, hogy a hollandok 1666 decemberében flottát küldtek ki Abraham Crijnssen vezetésével, azzal a céllal, hogy foglalja el az angol kereskedelmi telepeket. 1667. február 24-én a holland flotta megérkezett Surinamhoz (Dél-Amerika északi része). A kolóniát kemény harcok után sikerült a hollandoknak elfoglalnia.¹⁶ Október folyamán az angolok Barbados kormányzójának Henry Willoughby-nek és John Hartmannak a vezetésével sikeresen visszafoglalták a kolóniát.¹⁷ A béketárgyalások során az *uti possidentis* alapján a sziget visszakerült a holland fél birtokába. Surinam elfoglalása után Crijnssen folytatta támadását az angol telepek ellen Észak-Amerikában. Új-Amsterdam visszafoglalásával azonban nem próbálkozott meg, így a kolónia angol kézen maradt a béke megkötésekor.¹⁸

Az angolok és a hollandok Ázsiában (Kelet Indiák) is összecsaptak. (ld. 5. térkép) Amikor a háború kitörésének a híre megérkezett 1665 augusztusában Bataviába, a holland kormányzó elhatározta, hogy elfoglalja a Banda-szigetekhez tartozó Run-szigetét (Polaroon vagy Pulo-Run). Októberben a szigetet – mivel csak jelentéktelen angol helyőrség védte – már a hollandok tartották

¹² MAHAN, ALFRED THYLER: *The Influence of Sea Power Upon History, 1660–1783*. Little, Brown and Company. Boston 1890. 67–71.

¹³ *Calendar of State Papers, Colonial series*, 367, No. 1153. (Col. Paper, Vol. XX., No. 30), No. 1156. (Col. Paper, Vol. XX., No. 33.).

¹⁴ *Calendar of State Papers, Colonial series*, 375, No. 1179. (Col. Paper, Vol. XX., 51.)

¹⁵ CLARK: *The Later Stuarts*, 2. ed., 327.

¹⁶ *Calendar of State Papers, Colonial series*, 448–449, No. 1421. (Col. Papers, Vol. XXI., No. 21.)

¹⁷ *Calendar of State Papers, Colonial series*, 487–490, No. 1540. (Col. Papers, Vol. XXI., No. 90.)

¹⁸ ROMMELSE, GIJS: *The Second Anglo-Dutch War (1665–1667): Raison D'état, Mercantilism and Maritime Strife*. Uitgeverij Verloren. Hilversum 2006. 183.

az ellenőrzésük alatt. Az angolok ezt követően, a béketárgyalások alatt is igényt tartottak a szigetre.¹⁹

A két szemben álló flotta 1666 júniusában újra megütközött az európai vizeken és megvívták a vitorlás hajók történetének legnagyobb tengeri ütközetét, mely a történeti irodalomban „*Négy napos tengeri csata*”-ként szerepel (1666. június 11–14). A hosszú ütközet során a De Ruyter vezette holland flotta győzelmet aratott.²⁰ A csata a háború menetében fordulópontot jelentett, még akkor is, ha a következő csatában, a Szent Jakab napiban az angol admirálisok George Monck és Rupert herceg arattak győzelmet (1666. augusztus 4–5).²¹ Az angol államkassza kimerülése a háború mielőbbi befejezésére kényszerítette II. Károlyt.²²

Az angol és a holland fél között az előzetes béketárgyalások már jóval a négy napos tengeri csata megvívása előtt, márciusban megkezdődtek Párizsban. A tárgyalások folyamán nyilvánvalóvá vált, hogy a Run-szigete kapcsán felmerült vitás kérdést nem lesz egyszerű megoldani. Az angol diplomaták végig a tárgyalások folyamán és később is ragaszkodtak ahhoz, hogy a szigetet a Holland Köztársaság szolgáltassa vissza Angliának. A hivatalos tárgyalások májusban vették kezdetüket a bredai kastély nagytermében. Johan De Witt, Holland penzionárius (1625–1672) az Egyesült Tartományok delegátusát, Hieronymus Beverniket, Pieter De Huybertet és Allard Jongestalt azzal a feladattal bízta meg, hogy ne engedjenek abból az álláspontból, miszerint a háború alatt elfoglalt területeket a feleknek ne kelljen visszaadniuk. Tehát az éppen érvényben lévő határok, az *uti possidentis*, megtartása kell legyen a béke alappillére. De Witt emellett szeretne volna elérni, hogy a *Hajózási törvényeken* (1651, 1660) az angolok enyhítsenek a hollandok javára.²³

Az angol küldöttség tagjait Sir Henry Coventry-t és Denzil Hollis-t azzal az utasítással látták el, hogy szítsák fel az ellentétet a holland és francia szövetséges között, mivel így kedvezőbb feltételekkel köthetik meg a békét. Az angol delegátus ragaszkodott ahhoz, hogy a korábban elfoglalt Run-szigetet a hollandok adják vissza az angoloknak. A francia diplomaták, Courtin és

¹⁹ CLARK: *The Later Stuarts*, 2. ed., 349.

²⁰ A csata lefolyásáról lásd: CLOWES: *The Royal Navy*, 264–279; FOX, FRANK L.: *A Distant Storm: The Four Days' Battle of 1666: The Greatest Sea Fight of the Age of Sail*. Press of Sail Publications. Rotherfield 1996. 167–314; JONES, J. R.: *The Anglo-Dutch Wars of the Seventeenth Century*. Longman. London, New York 1996. 169–171; MAHAN: *The Influence of Sea Power*, 71–76.

²¹ CLOWES: *The Royal Navy*, 278–282; ROMMELSE: *The Second Anglo-Dutch War*, 161–163.

²² II. Károly, angol uralkodó 1660–1685.

²³ ROMMELSE: *The Second Anglo-Dutch War*, 184.

D'Estrades, azon az állásponton voltak, hogy a békét mielőbb meg kell kötni.²⁴ XIV. Lajos²⁵ az angolokkal folytatott háború helyett a figyelmét és katonai erejét Spanyol Németalföld felé akarta fordítani.²⁶ De Witt azon a véleményen volt, hogy francia támogatás nélkül is folytatni kell a háborút. Az tárgyalások holtpontra jutottak, az angol delegáció elhagyta a bredai konferenciát.²⁷

Június 24-én érkezett meg a hír Hágába és Bredába, hogy a holland flotta négy nappal korábban De Ruyter vezetésével rajtaütött az angol haditengerészeti bázison a Medway torkolatában.²⁸ A hollandok ellenállás nélkül felhajóztak a Medway-en és elértek Chathamig, ott felgyújtottak számos hajót és magukkal vitték az angol flotta büszkeségét és zászlóshajóját a *Royal Charles*.²⁹ A győzelem erkölcsileg még nagyobb volt, mint katonailag, Londonban a lakosság és a politikai vezetés körében pánik tört ki, inváziótól tartottak.³⁰ A medway-i rajtaütés nyomán megváltozott az angol álláspont: a békét mielőbb meg kellett kötni. Az angolok nem voltak abban a helyzetben, hogy tovább folytassák a háborút vagy tovább húzzák azt. A holland flotta uralma alatt tartotta a Csatornát és kész volt arra, hogy újabb támadást hajtson végre az angol erődök, kikötők és hajók ellen. Július 10-én a béke szövege már teljesen kész

²⁴ A francia delegátus munkájával kapcsolatban: *Letters and negotiations of the count d'Estrades, ambassador from Lewis XIV to the States General of the United Provinces of the Low Countries, 1663-1669*. Vol. III. transl. BROWN, D., J. TONSON A.O. Printed for D. Browne. London 1711.

²⁵ XIV. Lajos francia uralkodó, 1661-1715.

²⁶ ROMMELSE: *The Second Anglo-Dutch War*, 176-180.

²⁷ ROMMELSE: *The Second Anglo-Dutch War*, 185.

²⁸ *English Historical Documents*. Vol. VI. 1660-1714. Szerk.: DOUGLAS, DAVID C. Routledge, London 1996. 835-836; ROGERS, P. G.: *The Dutch in the Medway*. Oxford University Press. London, New York 1970.; ROMMELSE: *The Second Anglo-Dutch War*, 180-182.

²⁹ A *Royal Charles* tatfaragványát, az angol címert a mai napig meg lehet tekinteni a Rijksmuseumban, Amsterdamban. http://www.rijksmuseum.nl/aria/aria_assets/NG-MC-239?page=0&lang=en&context_space=&context_id=

³⁰ MARIJAI IMRE—PATAKY DÉNES: *A hajó története: A vitorlás hajózás korszaka*. Corvina Kiadó. Budapest 1973. 223, Az általános közhangulathoz lásd Samul Pepys 1667. június-júliusi napló bejegyzései. *The Diary of Samuel Pepys*, Volume II. ed. WHEATLEY, HENRY B.. Random House. New-York 1951. 600 (July 17, 1667.) „*The Dutch fleet are in great squadrons everywhere still about Harwich, and were lately at Portsmouth; and the last letters say at Plymouth, and now gone to Dartmouth to destroy our Streights' fleet lately got in thither; but God knows whether they can do it any hurt, or no, but it was pretty news come the other day so fast, of the Dutch fleets being in so many places, that Sir W. Batten at table cried, «By God,» says he, «I think the Devil shifts Dutchmen.»*”

volt, így Coventry visszautazott Londonba, hogy ratifikálják azt.³¹ Július 31-én tért vissza Bredába és ott aláírta a béke megállapodást.

A bredai békeszerződés egyes cikkelyeit megvizsgálva észre vehetjük a római jog hatását az angol jogrendszerre. Ezen megállapítás már csak azért is fontos, mivel a hivatalos álláspont szerint az angol jog elősorban a szász-norman-frank jogból jött létre a maga precedens rendszerével, kevés római jogi behatással. A legújabb felfogás szerint a római jog hatása sok tekintetben kimutatható, ha nem is olyan mértékben, mint más európai országokban. Ezt a felfogást a bredai béke egyes részei is – különös képpen a *bona fide* formula – igazolják. A római jog hatása az angol jogra tehát megfigyelhető, ha formális recepció nem is történt.³²

A békeszerződés eredményeképpen Anglia megtarthatta az észak-amerikai holland gyarmatokat, így Új-Amsterdamot, New Jersey-t és Delaware-t, továbbá angol birtok maradt Nyugat-Afrikában Cape Coast Castle. Az angoloknak azonban minden más hódításukat vissza kellett adniuk Hollandiának. Run és Surinam a hollandok birtokában maradt. Az angol kereskedők elvesztették az Indonéz szigetvilágot és az értékes fűszer szigeteket. A *Navigation Act* rendelkezéseit a hollandok javára módosították. Ezentúl a német területekről Angliába érkező termékeket a holland hajók is szállíthatták. Megtartották azonban azt a rendelkezést, mely az első angol-holland háború egyik kiváltó oka volt, miszerint minden holland hajó köteles tisztelegni a Brit-tengeren (Csatornán) az angol hajók előtt.³³ A francia monarchia szintén sikert könyvelhetett el. A béke során bővült a francia kolóniák száma Amerikában és a Nyugat Indiákon. XIV. Lajos megszerezte a korábbi holland kolóniákat, Tobagot és St. Eustatiust és elérte, hogy francia terület legyen Acadia (Új-Skócia).³⁴

A Holland Köztársaság vezetői úgy ítélték meg, hogy előnyös békét sikerült kötni. A béke nyomán a Köztársaság státusza és függetlensége újból megerősítést nyert az európai nemzetközi politikában. Az angoloknak a békét szükséges volt megkötni. Az angol kereskedelmet hátrányosan érintette a pestis járvány (1665 augusztus-szeptember), a londoni Nagy Tűzvész (1666. szeptember 2–5.) és a hollandokkal folytatott tengeri csatározás. A monarchia számára a béke több cikkelye kudarcként volt értékelhető, azonban számos ponton

³¹ *Calendar of State Papers, Domestic series, of reign of Charles II, 1667.* ed. GREEN, M. A. E. Her Majesty's Public Record Office. Longmans, Green, Reader, and Dyer. London 1866. 286, July 11, 1667.

³² MOLNÁR IMRE—JAKAB ÉVA: *Római jog.* Első kiadás. Diligens Bt. Szeged 2001. 78.

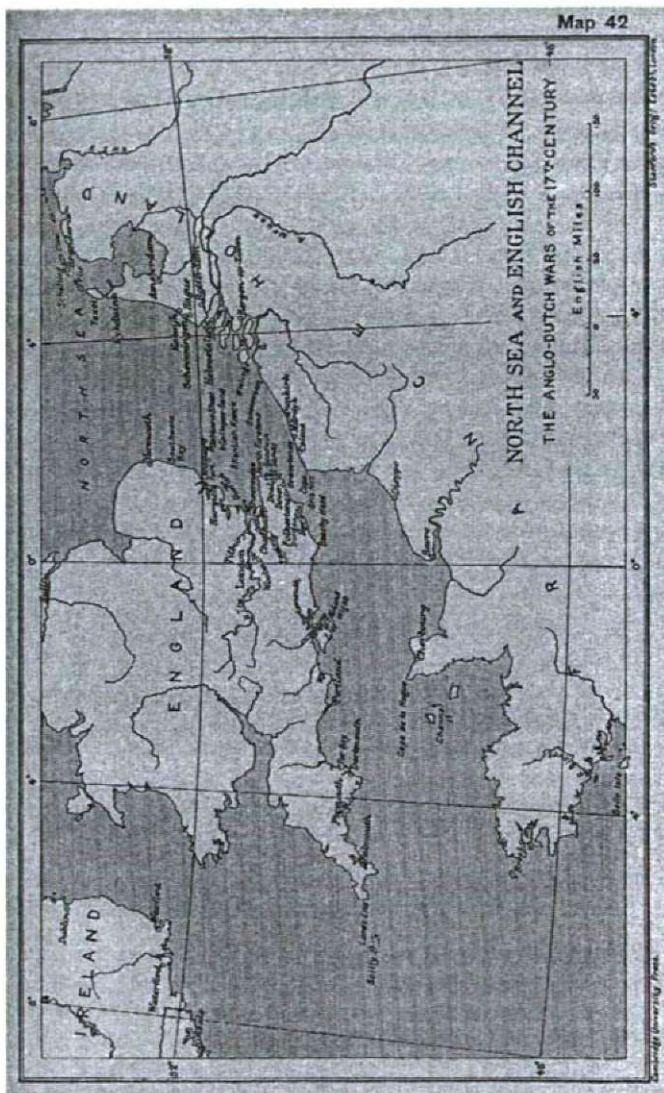
³³ CLARK: *The Later Stuarts*, 2. ed., 68.

³⁴ CLARK: *The Later Stuarts*, 2. ed., 327.

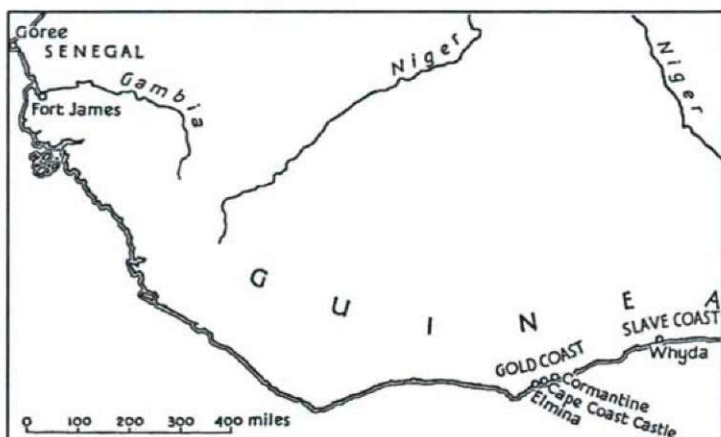
sikereket könyvelhetett el. A béke nyomán kibővült és hivatalosan elismert lett a tengeren túli „gyarmatbirodalom”. (ld. 3. térkép) Az észak-amerikai kolóniák az angolok kezén maradtak. Ez jelentős előnyt jelentett, mivel az angol kereskedelmi monopólium az észak-amerikai területeken megerősödött. Végül az angolok politikai szempontból is sikert értek el. Sikert ért a francia és holland fél közötti ellentétet kiélezni, melynek következtében a harmadik angol-holland háború során (1672–1674) a „Napkirály” monarchiája a Holland Köztársaság ellen harcolt az angolok oldalán.



Térképek



1. térkép.



2. térkép: Afrika nyugati partja.



3. térkép: Észak-amerikai gyarmatok.



4. térkép: A karibi térség.



5. térkép: Kelet-India.

Ajánló irodalom

- BOXER, C. R.: *The Anglo-Dutch Wars of the 17th Century*. National Maritime Museum booklet. London 1974.
- BRUJN, J. R.: *The Dutch Navy of the Seventeenth and Eighteenth Centuries*. Sc University of South Carolina Press. Columbia 1993.
- Calendar of State Papers, Colonial series. America and West Indies. 1661–1668*. ed. SAINSBURY, W. NOEL. Public Record Office. London 1880.
- Calendar of State Papers, Domestic series, of reign of Charles II, 1667*. ed. GREEN, M. A. E. Her Majesty's Public Record Office. Longmans, Green, Reader, and Dyer. London 1866.
- CLARK, GEORGE: *The Later Stuarts: 1660–1714*. 2. ed. Clarendon Press. Oxford 1955.
- CLOWES, WILLIAM LAIRD: *The Royal Navy: A History from the Earliest Times to the Present*. Volume. II. S. Low, Marston. London 1897.
- FOX, FRANK L.: *A Distant Storm: The Four Days' Battle of 1666: The Greatest Sea Fight of the Age of Sail*. Press of Sail Publications. Rotherfield 1996.
- HÄHNER PÉTER: *A régi rend alkonya: egyetemes történet: 1648–1815*. Panem. Budapest 2006.
- ISRAEL, JONATHAN: *The Dutch Republic: It's Rise, Greatness, and Fall 1477–1806*. Clarendon Press. Oxford 1995.
- JONES, J. R.: *The Anglo-Dutch Wars of the Seventeenth Century*. Longman. London, New York 1996.
- Letters and negotiations of the count d'Estrades, ambassador from Lewis XIV to the States General of the United Provinces of the Low Countries, 1663–1669*. Vol. III. transl. BROWN, D., J. TONSON A.O. Printed for D. Browne. London 1711.
- LISTER, T. H.: *Life and administration of Edward first earl of Clarendon: with original correspondence, and authentic papers never before published*. Vol. III. Longman, Orme, Brown, Green, and Longmans. London 1837.
- PRAK, MAARTEN ROY: *Hollandia aranykora: a Köztársaság talánya*. ford. Balogh Tamás. Osiris Kiadó. Budapest 2004.
- ROGERS, P. G.: *The Dutch in the Medway*. Oxford University Press. London, New-York 1970.
- ROMMELSE, GUS: *The Second Anglo-Dutch War (1665–1667): Raison D'état, Mercantilism and Maritime Strife*. Uitgeverij Verloren. Hilversum 2006.
- SCHOOLCRAFT, HENRY L.: *The Capture of New Amsterdam*. In: *English Historical Review*. Vol. XXII. 1907. 674–693.

- The Diary of Samuel Pepys*, Volume II. ed. WHEATLEY, HENRY B. Random House. New-York 1951.
- The New Cambridge Modern History. Volume. V. The Ascendancy of France 1648–1688.* ed. CARSTEN, FRANCIS LUDWIG Cambridge University Press. Cambridge 1961.
- VAN WINTER, P. J.: *De Acte van Navigatie en de Verde van Breda.* In. Bijdragen voor de geschiedenis der Nederlanden 4. 1949.
- WITTMAN TIBOR: *Németalföld aranykora.* Gondolat Kiadó. Budapest 1965.